

לחפש בלי למרוד

למרות השוני והגיוון בביטוייה של תופעת החילון בחלוף השנים, דבריו של הרב קוק שהיו נכונים אז לתיאור עומקה של התופעה ושורשיה נכונים גם לימינו, וכך גם הפתרון שהוא מציע - לחפש אחר מהותם של הדברים יחד עם אחיזה במוכנות הישנה והטובה לקבל את עול ההלכה

את ביטוי ברדיסה בלתי פוסקת אחרי מה שטוסמן כעך מרכזי (מודע או לא מודע) - כסף, הגאות, מימוש עצמי, תרומה לזולת וכיוצא באלו ערכים ותחליפים כאלה ואחרים.

נמו אהבים

מה הפתרון לדרישה הגוקבת הזאת לחיים מקוריים ועצמיים, שאין בהם כפייה וכפיפות לכללים שרירותיים ולא מובנים? רבות נחלקו חכמי הדורות הקודמים בדבר הנחיצות החובה לרדוף כמעט המצוות, אולם הרב קוק אינו משאיר פתח להתלבטות. הוא מבהיר כי בדרונו הנשמטת הן גדלות, והן דורשות גם תשובות גדולות: "בעל הנשמה הגדולה, תכף שהוא עוסק במצווה, נשמתו מטנה שואלת, מה היא תכליתה של המצווה, איך היא פועלת לטובה, באיזה אופן אפשר לקשור אותה עם הדעת ועם הרגש?" הוא מטשף ומבהיר כי תשובה לקניית בדמות "זהו רצון ה' אינה יכולה לספק, ויש צורך להעמיק בטעמי המצוות כדי לקבל כוח שמחה לקיומה של המצווה (שמונה קבצים, א, ת), במקום אחר הוא מבהיר כי כשהמעשים שארשים בגדר "מצוות אנשים מלומדה", "לא לבד שלא יעילו, אלא גם ישפילו עוד את הרעיון, וסוף שפלות הרעיון להיגמר בביטול המעשים בשאט נפש" (שמונה קבצים, א, ח).

מכאן שאם אנו חווים וראים בעצמנו ובסביבתנו מאישה במצוות, תחושה של חוסר התאמה בין עולם ההלכה לעולם המוסר והמעשה שלנו, הרי יש כאן קריאה פנימית ממוכנת נפשנו להעמיק עוד ועוד בהבנת מהותה האדירה של המצווה. המלאכה אינה קלה, ולא תמיד אנו פנויים ונכונים לה, אך אין דרך אחרת ואין אנו רשאים להיכשל מטנה. העולם על פיתוייו ושלל נזונו קורא לנו ומחייב אותנו להעמיד דרך חיים גדולה ומאורת שרצה בה, שנשטח בה, שבין לעוסק כיצד היא מבטאת את כל פיות חיינו בצורה הטובה ביותר.

ומה עושים בינתיים? האם נבעט בכל דבר שאין לנו הבנה בו וחיינו אליו? האתגרים גדולים ונדרשת עבודת התאמה וכיורו בין עולם ההלכה לעולם הדעת, המוסר והרגש שלנו, שהם מעורבים עם שלל העולמות המקיפים אותנו. יש לנו אילנות גדולים להתלות בהם, תלמידי חכמים העוסקים בעבודת הביורור, אך לא תמיד יש לנו את הזמן, הכוח, היכולת והפניות לחבור לעבודה הגוקבת

הזאת. לכן מדרך אותנו הרב קוק, כי לצד ההבנה של מקור הרצון הקיים בנו למרוד בעשייה הטכנית, החיצונית, וכך בכך עם החיפוש אחר מהותם של הדברים, יש צורך להמשיך ולאחוז גם במוכנות הישנה והטובה של קבלת עול. מי שנמאץ בתורה נון השמיים ושואף לקרבת ה', הרי שקבלת העול הרי היא כמצוי לעיתים בין אהבים הסומכים זה על זה. שאיפתם היא להתחבר מתוך שיה והבנה הדדית, אך הם נכונים גם ללכת כעיוורים באפלה אחרי אורבים ולעשות את חפצו בדיעה שיש תכלית לבקשותיו מהם.

יחד עם המוכנות לקבלת עול לעיתים, חשוב גם להימנע מהגבלת מרחב הבחירה האישי במקום שאין הרב נמוץ. הרב קוק מבהיר כי חוסר ידיעת ההלכה מרחיב את גבולם של האיסורים ופוגע בביטוי הבריאה של הנשיות הנפשיות והמעשיות של האדם. התוצאה היא מתקן בלתי הכרחי ובלתי אפשרי, שמביא את האדם לרצות לחטוא ובוטח "מחיצה של כרזל המפסקת בינו ובין אביו שבשמיים" (שמונה קבצים, ח, מב). עיקר האדם הוא רצונו, שהוא כוח החיים המרכזי שבו, וכל דבר שמחליש ומטשטש אותו אינו רצוי. מטרת התורה היא לתבא את הרצון אך לא לבטלו.

יחד עם זאת, הרב קוק מזהיר מפני המחשבה המוטעית כאילו כבר חלף זמן של המצוות המעשיות שכן העולם נעשה כל כך מוסרי, עד שהוא לא צריך לכאורה הדרכות מעשיות להנחות את דרכו. הוא מבהיר כי העולם האדם יגיע לרמת התפתחותם הגבוהה ביותר רק אם ישיטו לאחוז ב"שמיית המגורים המסורת, האמונה והמצוות".

ד"ר שפרה טישלוב היא מנהלת הקליניקה למשפט עברי באוניברסיטת בר אילן

העולם המודרני מקדש את זכות הבחירה ומעניק לנו אינסוף אפשרויות. אנחנו יכולים לעבור בין מקומות, ליצור קשרים, להחליף עבודות, וכל זאת בלי הרף והכרחי עין. כיצד אפשר בעולם כזה לחנך את עצמנו ואת ילדינו לקבל עול תורה ומצוות המכוונות אותנו במידותינו וכלל מהלך יומנו וחינוך? הריאיה קוק אומנם נפטר לבית עולמו לפני יותר משמונים שנה, אך ניתן למצוא בכתביו מענה מעמיק לשאלה זו.

לא פשוט להתמיד בקבלת עול תורה ומצוות, שיש בהן לכאורה משום הכפפת הרצון האישי ושליטת מרחב הבחירה האנושי כלפי מה שלמעלה מאיתנו. מרחבי הבחירה האינסופיים שמציע העולם מסביב, מונחים ומינים בכף ידנו. לא פלא שרבים בוחרים לפרוק את העול, או להתייחס לתורה ולמצוותיה כעוד אחת משלל אפשרויות, קוסמות יותר או פחות. אפשרויות בלבד, שלוקחים מהן את מה שהלב חפץ, ומתעלמים או שוללים את מה שלא עולה בקנה אחד עם הרצונות והתפיסות האישיות. גם מקרב אלה שכיפה מתנוססת על ראשם, ישנם המצהירים על כך שהם מקיימים רק את מה שנראה הגיוני בעיניהם וקרוב לליבם. וככל שהמתקפה של העולם הליברלי על אמיתות ועקרונות התורה וההלכה ומתגברת, הרי שבאופן תואם הולכות ומצטמצמות המצוות והאמונות שיש הסכמה נרפת על נכונותן ונצחיותן.

יהודים שאינם מקפידים בקיום מצוות קלה כבחמורה היו בעם ישראל כבר מימים טקדם. אך אלו שראו עצמם כחלק מקהילת שומרי התורה והמצוות לא נפגשו בכך ברבים, ועל פי רוב ראו בכך כישלון וחולשה מצידם, או שנהגו כך מחוסר ידיעת ההלכה על בדיקה. כיום ישנם לא מעטים הנהגים כן באופן גלוי ומצוה, כחלק מהשקפת עולם אידיאולוגית, מגובשת ומודעת לעצמה היטב. זאת במקביל להמשך השתייכות לקהילות דתיות והודות כדתיים.

הרב קוק שפעל בראשית המאה הקודמת ראה סביבו את מנגמת היחלשות היקה להלכה והחילון ההולך וגובר, שנכרכו לעיתים גם עם כפירה באמונה בנורא ובתורה משמיים. הוא סירב להתייחס לתופעה זו כדבר שולי וחולף מעורה, כפי שהיו שרצו לקוות, ומיקם אותה כשלב משמעותי בתולדות ימי האומה, תוך זיהוי שורשיה ומנגנותיה. מאז שהרב קוק כתב את דבריו התופעה הלכה והתפתחה, הלכה והתגווגה, והיא כוללת שילובים ותוצאות

ספתיעים, וטשטוש החלוקה הריכוטומית בין דתיים לחילוניים (או חופשיים, כפי שהם כנו בתקופתו). אולם למרות השוני והגיוון בביטוייה של התופעה בחלוף השנים, דומה שהדברים שהיו נכונים או לתיאור עומקה של התופעה ושורשיה נכונים גם לימינו, ויכולים לפתוח לנו פתח להבין את עצמנו ואת וולתנו בתוך התהליך הזה.

במאמריו העוסקים בתהליכים ההיסטוריים-רוחניים שעוברים על עצמנו (בין השאר מאמר הדור, דרך התחיה, מהלך האידאות ועוד) מבהיר הרב קוק כי בהיות האומה בגלותה, היא התרחקה מהופעת שכינה בתוכה ומחיים אלוקים מעצימים ומטלאים, וכל שהיה לה הרי "אמות של הלכה". כלומר, כדי לשמר זהות יהודית בקרב העמים, נדרשנו לדרוך זה בזה בקהילות מגורות שהתגלו לפי קודים טכניים וניקשים. עם ההתעוררות הלאומית, התעורר גם רצון בחיים של עצמה והופעת מלא קונת האדם, שבין השאר מתבטאת ביכולת הכזירה וביטוי עצמי שלם ומקורי. רבים כבר אינם מוכנים להסתפק בקיום מצוות בגדר "מצוות אנשים מלומדה". הם רוצים לבחור, להרגיש שחיי תורה ומצוות מטבאים את מרחב עולמם ורעיונותיהם, ואם הם אינם חשים כך, הם מחפשים ביטוי לרוחם ומאוייהם במקומות אחרים. תופעה זו על פניה מצערת אומנם, אך בעומק יש בה נקודת אור גדולה. משום שהבעיטה בעולם ההלכה, כולו או חלקו, הנחווה כגלות, מצמצם ולא רלוונטי, חושפת רצון להעמיק, לחיות חיים נכונים ואוטנטיים, לא מתוך פחד ויראה אלא מתוך בוירה ורצון, שהם מנגמתה העליונה של התורה. הפתרון לחיפוש הזה לא תמיד נמצא בהליכה לתורות רוחניות, מוסריות או חברתיות מתחרות. פעמים רבות זהו חיפוש ללא כיוון, המוצא